

א) וחולצין מנעליהן קודם התחלת תפילת ערבית. ואם שבת אין חולצין עד לאחר שיאמר החזן ברכו, לבד ש"צ הוא חולץ קודם מפני הטיורוף³, ויראה דחולצין גם לסעודת המפסקת דאין חילוק בין ישיבת קרקע לחליצת מנעלים⁴.

[נמצא בכ"י י-ס] ובגליון: ובספר תרומת הדשן מוכיח דאין צריך לחלוץ לסעודה המפסקת, וכן משמע גם בא"ח⁵.

ב*) אחר סיום איכה אומר החזן על אלה ובליל זה יבכיון, ואם מוצאי שבת אומר גם בליל זה סר נגהי, אומר ואז בחטאנו ואתה קדוש.

ג) הגה. כשמחלק זכור ה' מה היה לנו אוי, אומר כמו שכתוב ביש מחזורים בחרוז, — וכשחל במו"ש אומר איך מפי בן ובת אחר זכור ה' —⁶ ואומר בליל זה יבכיון כו', ואומר שומרון קול תתן עד אנה בכיה [ע"כ בכ"י י-ס], ועלינו וקדיש יתום. ויש נוהגים שלא לומר⁷ תתקבל אפי' בקדיש שלפני איכה, ולא נהגו כן, עכ"ל מהר"א קלוזנער.

ד) פירוש זכור השם מה היה לנו, איך ומפי בן, וכתוב בליל זה יבכיון, שומרון קול תיתן עד אנה בכיה מספד בירושלים, עד כאן לשונו [ע"כ בכ"י י-ס] מהרב אברהם קלוזנר.

ה*) מה שנהגו להניח אבן מראשותיו בליל ט' באב, היינו טעמא כדכתיב (בראשית כח, יז) אין זה כ"א בית אלקים ודרשינן⁸ מהאי קרא שראה יעקב חורבן בית המקדש ולקח אבן ושם אותו מראשותיו⁹ דכתיב (שם יא) ויקח מאבני המקום¹⁰.

קלו'. ואם חל ט' באב או ערב ט' באב בשבת, מתפללין מנחה ואין אומרים 'צדקתך'. וסועדין לאחר תפילת מנחה. וערבית יתגדל ותתקבל, ס"א בלא תתקבל ואין נראה לי. ואומר איכה וקינות, ואין אומרים לא ויהי נועם ולא ויתן לך אלא ואתה קדושי, משום דאינו יום מלאכה¹¹, וכן כתיב ומעשה ידינו¹².

קל"ו. א בכ"י 4 וי-ס הוספה בגליון: ויראה כן נוהגין אפי' צעיר ווינא. ב בכ"י אוקס, י-ס, ו-6: וכמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה...

- 3 כן בספר המנהגים שם עמ' עג בשם רבינו, והוסיף בשם רבינו וגם אומר המבדיל קודם שיתחיל.
- 4 וכן כתב ספר המנהגים שם עמ' עג בשם רבינו. עי' בתרומת הדשן סי' קנא דחלק על רבינו וכתב דמה שיושבין על הקרקע אינו מטעם אכילות אלא מטעם סעודה ענייה ושפלה ולכן לא בעי לחלוץ נעלים. בסוף התשובה כתב דאין צריך לחלוץ הנעלים עד תפילת ערבית, וכן בהגהת מיימוניות מנהגי תשעה באב בסוף הל' תענית וכן בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' נד, אבל במנהגי מהרי"ל שם עמ' רנ (יט) כתב דחולצים המנעלים אחר סעודה המפסקת טרם הולכים לבית הכנסת, ועי' בלקט יושר חלק א"ח עמ' 111 מש"כ בשם רבינו.
- 5 סי' תקנ"ג. התרומת הדשן הוא בסי' קנא.
- 6 זה בכ"י 4.
- 7 עי' הערה 1.
- 8 בראשית רבה ויצא סוף פרשה עט.
- 9 במהרי"ל איתא משום אבל.
- 10 הגה זו מובאת במהרי"ל שם עמ' רמז (יד) בשם רבינו.
- קלו'. 1 עי' סידור רש"י סי' תטו ומוי"ט סי' רסח עמ' 229.
- 2 היינו טעמא דאין אומרים ויהי נועם. וכן דעת ספר המנהגים מנהג של חדש אב עמ' עז ומהרי"ל הל' תשעה באב עמ' רנא (כ). עי' במטה משה סי' תשכט דהקשה דלפי טעם זה לא יאמר ויהי נועם גם כשחל תשעה באב באמצע השבוע. עי' בביאור הגר"א סי' תקנט סעי' ב דכתב עוד טעם דא"א לומר ומעשה ידינו כוננה דהעושה מלאכה בת"ב וכו'. ועי' הגה ו.

(א*) כשחל ט' באב ביום א', אומרים צדקתך בשבת כדי להצדיק על הרעה ועל הטובה, וכשחל בשבת עצמו אין אומרים צדקתך משום דאיקרי מועד, כך כתב הרוקח³.

(ב) כשחל ט' באב בשבת ונדחה או בא' אין אומרים פרקי אבות, וגם אין אומרים אלקים יחננו באותו שבת, ונוהגין דברים שבצנעה, עכ"ל⁴. [נמצא בד"ר ובכ"י י-ס בסוף החיבור]

(ג*) וכן הנהיג מהרי"ל⁵ לאכול סעודה שלישית אחר תפילת מנחה ונפיק ביה סעודה המפסקת. ואין משנין כלום מבשאר שבת, אכן כשחל בחול או סועדין קודם מנחה ואחר מנחה אוכלין סעודה מפסקת על הקרקע⁶.

(ד) ואין מזמנין על ברכת המזון אם חל ט' באב בחול, אלא בדד ישב ומזמן לעצמו, וכן כתוב בתשובת רבינו משלם, אכל ערב ט' באב עם ג' בני אדם ולא בירך בזימון אלא בירך לבדו, וכן נהג רבינו יצחק ז"ל. והרא"ש היה אוכל לבדו בסעודה המפסקת דאפילו אם חייב בזימון אם אכל בג' בני אדם. א"ח⁷.

(ה*) תניא⁸ ט' באב שחל בשבת אוכל ושותה כל צורכו ומעלה על שולחנו כסעודת שלמה המלך בשעתו, ט' באב שחל בערב שבת מביאין לו ביצה ואכליה כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, דברי ר' יהודה שאמר משום ר' יעקב⁹, א"ר יודא פעם אחת היינו יושבין לפני ר' עקיבא וחל ט' באב בע"ש והביאו לו ביצה מגולגלת וגומעה בלא מילחא, לא מפני שתאב לה אלא להורות הלכה לתלמידין¹⁰.

(ו*) ומה¹¹ שאין אומרים ויהי נועם כשחל ט' באב במ"ש שנוסד על הקמת המשכן, ועתה אין לאומרו מפני שנחרב בעו"ה¹².

קלז. ולמחר אין מתעטפין בציצית דאמרינן באיכה רבתי¹ בצע אמרתו בצע פורפירא ידיה. ונראה לי דטעות דמנ"ל דהוא על ציצית בטלית נאמר, ועוד א"כ לא נתפלל דכתיב (איכה ג, ח) ושתם תפילתי, ועוד לא יהא אלא כאבל ביום ראשון והוא חייב בכל המצוות אפי' בתפילין, ונ"ל חפ"ת. ומה"ר אברהם² אומר שאין להניח תפילין, כך המסקנה בפ"ק דברכות³ אבל חייב בכל המצוות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שנאמר בהם פאר, שנאמר (יחזקאל כד, יז) פארך

מנהגי תשעה באב סוף הל' תענית.

8 עירובין מ, ב ומא, א.

9 מכאן עד יעקב ליתא בגמרא שלנו.

10 סידור רש"י סי' תיב.

11 הגה זו מכ"י 8, וכן בסמ"ק צו.

12 ע"י הערה 2.

קלז. 1 ריש אלפא ביתא קדמאה, פרשה ב, כא

(לפסוק ב, יז).

2 לפי רוב כ"י: מהר"ם וע"י בהגה א דעות שונות

בנידון.

3 יא, א.

3 המרדכי תענית סי' תרלה כתב סתם דאין אומרים צדקתך כשחל ט' באב כמוצאי שבת וכן דעת מהרי"ל שם עמ' רן (יח). הגה זו מובאת במהרי"ל שם בשם רבינו. וע"י ברוקח סי' שיב שהביא מנהג וורמישא (עירו) שאין אומרים.

4 וכן בספר המנהגים עמ' עו.

5 בכ"י 2 איתא מנהג מגנעץ במקום הנהיג מהרי"ל.

6 דין זה מוזכר במהרי"ל שם עמ' רמט (יז) בשם רבינו.

7 סי' תקנב, וכן דעת ספר המנהגים עמ' עד

ומהרי"ל עמ' רמו (יג). ע"י בהגהות מיימוניות